

4. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОЛОГІЧНИХ ПАРКІВ

Враховуючи міжнародний та вітчизняний досвід роботи технопарків, Національна академія наук України вважає, що вони є ефективним механізмом росту інноваційної складової економіки держави. З метою удосконалення роботи технопарків необхідно переглянути склад і порядок роботи Комісії з організації діяльності технологічних парків та інноваційних структур інших типів з метою:

- подальшого удосконалення механізму діяльності технопарків, забезпечення прозорості їх роботи;

- підсилення контролю та вдосконалення методики моніторингу за діяльністю технопарків з боку уповноважених структур;
- вжиття заходів до скорочення термінів розгляду та реєстрації інноваційних та інвестиційних проектів;
- удосконалення форм участі технопарків у прискоренні інноваційного циклу "наука-технологія-виробництво-споживання";
- узагальнення досвіду функціонування технопарків.

*За матеріалами
Національної академії наук України*

Технологічні парки України: результати роботи та проблеми діяльності

В. І. Туташинський

Департамент інноваційного розвитку Міністерства освіти і науки України, Київ

В останній час даються розрізнені оцінки роботи технологічних парків України. Звертається увага на проблеми у їх діяльності. У зв'язку з цим внесено суттєві зміни до законодавства щодо спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків [1, 2].

Мета цієї статті: проаналізувати роботу технопарків України та запропонувати механізми підвищення ефективності їхньої діяльності.

В Україні зареєстровано і вже діє 8 технологічних парків, якими виконується 54 інноваційних та 7 інвестиційних проектів. Враховуючи підвищений рівень ризику та витрат при створенні та виведенні на ринок інноваційної продукції, технопарки в усіх країнах світу, що обрали інноваційний шлях розвит-

ку, мають різні форми державної підтримки (фінансової, податкової, митної) для забезпечення належних умов інноваційної діяльності [3, 5]. В нашій державі технопарки мали державну підтримку згідно із Законом України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків".

Технопарки України без прямого фінансування з держбюджету забезпечують розробку, виробництво і виведення на вітчизняний і закордонний ринки високотехнологічної, конкурентоспроможної продукції. Протягом 2000–2004 років обсяг випуску інноваційної наукомісткої продукції технопарками склав 3,4 млрд грн. (близько 11 відсотків усієї інноваційної продукції України), майже п'ята частина якої реалізована на зовнішніх ринках.

П'ятирічний досвід діяльності технологічних парків України підтверджує суттєве збільшення обсягів виробництва високотехнологічної конкурентоспроможної наукоємної продукції та її питомої ваги в структурі ВВП. Якщо в 2000–2001 роках обсяг реалізованої інноваційної продукції технопарків становив 176 млн грн., то за 2004 рік ця сума зросла більше, ніж у 10 разів і становить понад 1787,5 млн грн.

Загальна сума валових доходів технологічних парків за 2000–2004 роки зросла з 122,0 млн грн. в 2000 році до 2 046,1 млн грн., тобто в 16,8 разів, а сума валових витрат відповідно з 105,4 млн грн. до 1 867,5 млн грн., тобто у 17,7 разів. В цілому за період дії спеціального режиму валові доходи від реалізації інноваційних проектів технологічних парків складають 4 406,9 млн грн., і на 358,5 млн грн., або в 1,1 рази перевищують валові витрати, обсяг яких за п'ять років складає 4 048,4 млн грн.

Реалізація інноваційних та інвестиційних проектів технопарків має значну соціальну ефективність. Технопарками створено 2218 нових робочих місць. У 2000–2001 роках виконавцями проектів технопарків використовувалося 2836 робочих місць (створено нових – 314), у 2002 році – 21804 (нових – 610), у 2003 році – 15421 (нових – 623), в 2004 році – 12965 (нових – 823).

Усього за час дії спеціального режиму інноваційної та інвестиційної діяльності до бюджетів та державних цільових фондів технопарками перераховано понад 252 млн грн. (в 2000–2001 роках – близько 10 млн грн., у 2002 році – 35, 5 млн грн., у 2003 році – 90 млн грн., у 2004 році – 116,5 млн грн.).

Технопарками залучено інвестицій для виконання проектів на суму майже 450 млн грн. Водночас, сума невиконаних інвестиційних зобов'язань складає 637 млн грн. (59 відс.). Обсяг залучених технопарками інвестицій та їхні відрахування до Державно-

го бюджету та державних цільових фондів майже в два рази перевищили обсяг наданих їм податкових та митних пільг.

Поки що загальна сума податкових та митних пільг для виконання проектів технопарків, отриманих протягом п'яти років, – 386,6 млн грн., що на 53 відс. більше, ніж сума відрахувань до бюджетів та державних цільових фондів.

Разом з цим, слід звернути особливу увагу на той факт, що визначення коштів на спецрахунках технопарків як "втрат бюджету" (як це визначають контролюючі органи не можна вважати правильним. По-перше, без технопарку інноваційний проект не розпочався б і тоді надходжень до бюджету від проекту не було б. По-друге, створені нові виробництва і робочі місця дають надходження до бюджетів різних рівнів. Пропонуючи для ухвалення нові проекти, з 2003 року усі технопарки та виконавці проектів технопарків беруть на себе зобов'язання щодо збереження відрахувань до Державного бюджету України та місцевих бюджетів на рівні, не меншому, ніж відрахування за попередній рік. Третє, і найголовніше, кошти спеціальних рахунків технопарків спрямовуються на науково-технологічний та інноваційний розвиток його учасників. Тобто, з'являється ще одне джерело непрямой державної фінансової підтримки наукової та науково-технічної діяльності.

За 2000–2004 роки на спеціальні рахунки виконавців проектів було зараховано податків на 202 млн грн. і на спеціальні рахунки технопарків – 156 млн грн. Кошти, акумульовані на спецрахунках технопарків були використані на цільове фінансування проектів, розвиток науково-технічної інфраструктури технопарків та їх учасників, на створення, модернізацію і реконструкцію науково-технологічних та дослідно-експериментальних ділянок, придбання наукового і виробничого устаткування, проведення науково-дослід-

них і дослідно-конструкторських робіт, патентування розробок, купівлю ліцензій.

Технопарки сприяють забезпеченню потреб внутрішнього ринку, зменшують залежність від імпорту, високими темпами нарощують обсяги постачання на експорт високотехнологічної конкурентноздатної на світовому ринку продукції, створюють нові робочі місця і надають можливості для реалізації вченими і висококваліфікованими спеціалістами України свого інтелектуального потенціалу.

Водночас, до деяких проектів технопарків є цілковито обґрунтовані зауваження контролюючих органів.

В рамках деяких інноваційних проектів технологічних парків випускалася раніше освоєна продукція у значних обсягах. Окремі проекти не мають прямого відношення до спеціалізації технологічного парку.

Вклад технопарків в інноваційний розвиток є нерівномірним.

Серед восьми діючих на даний час технологічних парків "Інститут монокристалів" (м. Харків) має 56 учасників технопарку, його дочірніх та спільних підприємств, з яких 24 є безпосередніми виконавцями проектів, а також має найбільше зареєстрованих інноваційних та інвестиційних проектів (25), всі з яких на сьогодні впроваджуються.

Сума інвестицій, що передбачена інвестиційними проектами технологічного парку "Інститут монокристалів", складає 1 080,9 млн грн., з яких фактично отримано 449,0 млн грн.

Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції зазначеним технопарком з початку запровадження спеціального режиму складає 1 425,6 млн грн., в тому числі на внутрішньому ринку реалізовано 1 209,1 млн грн., на зовнішньому ринку – 216,4 млн грн.

При цьому валові доходи від реалізації склали 1 803,9 млн грн., і перевищують валові витрати за інноваційними проектами на

119,7 млн грн., що свідчить про достатньо високий рівень економічної ефективності впроваджуваних проектів.

В тому числі, у 2004 році технопарком "Інститут монокристалів" реалізовано інноваційної продукції на суму 768,5 млн грн., з них на внутрішньому ринку – 646,0 млн грн., а на зовнішньому ринку – 122,5 млн грн. При цьому валові доходи від реалізації склали 903,4 млн грн. і перевищують валові витрати за інноваційними проектами на 83,6 млн грн.

Із 25 проектів, впроваджуваних технологічним парком "Інститут монокристалів", його учасниками, дочірніми та спільними підприємствами, 20 на сьогоднішній день є прибутковими. Це дало можливість зазначеним суб'єктам відповідно до закону зарахувати на свої спеціальні рахунки з початку дії спеціального режиму 39,0 млн грн. умовно нарахованого податку на прибуток, в тому числі у 2004 році – 17,9 млн грн.

Всього за даними моніторингу, проведеного Міністерством освіти і науки України, зазначеним технопарком використано податкових пільг з початку дії спеціального режиму на суму 206,3 млн грн., що складає 53,3 відс. від загальної суми отриманих пільг всіма діючими в Україні технопарками, в тому числі в 2004 році – 108,0 млн грн.

Найбільші суми податку на прибуток, які згідно Закону не були перераховані до бюджету, а зараховані на спеціальні рахунки технопарку "Інститут монокристалів" та його учасників, задекларовані такими виконавцями проектів:

- ВАТ "Укрпластик" (м. Київ) – по інноваційному проекту "Розробка цілісного циклу ресурсоенергозберігаючих екологічно чистих технологій та створення інноваційно-виробничого комплексу переробки полімерів потужністю 50 тис. т/рік" – всього з початку впровадження проекту – 20 937,9 тис. грн., в тому числі у 2004 році – 10 749,0 тис. грн.;

– ДП поліграфічний комбінат "Україна" (м. Київ) – по інноваційному проекту "Розробка технології виготовлення, освоєння та організація промислового виробництва акцизних марок і документів суворого обліку на пластикових картках з високим ступенем захисту та системою централізованої персоніфікації" – всього з початку впровадження проекту – 6 357,4 тис. грн.

Види діяльності, в яких ці два рентабельні підприємства впроваджують інноваційні проекти, можна віднести до пріоритетних в Україні, їх продукція користується високим попитом і є високорентабельною. Проте, ці підприємства продовжували користуватися спеціальним режимом інвестиційної та інноваційної діяльності.

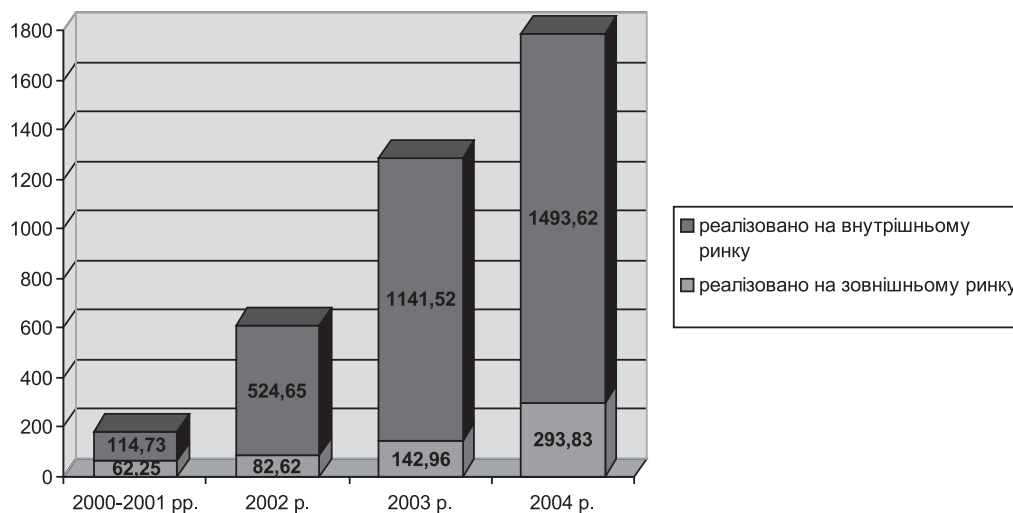
За проектом "Організація виробництва і випуску літаків моделей АН-140, АН-74ТК-300 та АН-74 ТК-300(П)" (виконавець: Харківське державне авіаційне виробниче підприємство) не виконано інвестиційні зобов'язання на суму 619 млн грн. і тому доцільно було б зменшити обсяги виробництва продукції та пільг в рамках проекту .

До складу технопарку "Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона" входять 36 учасників, дочірніх та спільних підприємств, 18 з яких є виконавцями 14 інноваційних та інвестиційних проектів.

Загальний обсяг реалізованої технопарком інноваційної продукції технопарком складає 2 197,8 млн грн., в тому числі на внутрішньому ринку – 1 863,6 млн грн., а на зовнішньому ринку – 334,1 млн грн. При цьому валові доходи від реалізації склали 2 439,2 млн грн., і перевищують валові витрати (2 225,9 млн грн.) за інноваційними проектами на 213,3 млн грн., що свідчить про високий рівень економічної ефективності впроваджуваних технопарком проектів.

З початку запровадження спеціального режиму технологічним парком "Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона" перераховано до бюджету та державних цільових фондів 179,2 млн грн., в тому числі за 2004 рік – 84,5 млн грн. Отримано податкових пільг – 142,9 млн грн., в тому числі за 2004 рік – 60,4 млн грн.

Із 14 зареєстрованих інноваційних та інвестиційних проектів на сьогоднішній день

Обсяг виробництва інноваційної продукції технопарками України, млн грн.

впроваджується 10, з яких по 7-ми задекларовано прибуток та зараховано на спеціальні рахунки умовно нарахованого податку на прибуток на загальну суму 65 341,0 тис. грн. з початку впровадження проектів, в тому числі за 2004 рік – 23 556,0 тис. грн.

Серед учасників технологічного парку "Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона" найбільшим є ВАТ "Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат" (м. Дніпропетровськ), яке впроваджує інноваційний проект "Розробка та впровадження енергоефективної і ресурсоощадної технології попереднього збагачення дрібно-дробленої руди методом сухої магнітної сепарації та технології магнітно-флотаційного доведення концентрату з метою постачання на внутрішній та зовнішній ринки металургійної сировини з вмістом заліза 69–70%".

З початку впровадження зазначеного проекту бюджет недоотримав від ВАТ "Інгулецький гірничо-збагачувальний комбінат" податку на прибуток на загальну суму 43 761,7 тис. грн., в тому числі за 2004 рік – 18 537 тис. грн.

ВАТ "Каховський завод електрозварувального устаткування" (м. Каховка, Херсонська обл.), впроваджує інноваційний проект "Створення нових технологій контактного зварювання, розробка і організація випуску гами сучасних машин для контактного зварювання, в тому числі для зварювання високоміцних залізничних рейок і хрестовин". З початку впровадження проекту лише по податку на прибуток отримано 7 110,0 тис. грн., в тому числі за 2004 рік – 1 462,1 тис. грн. Із збиткового підприємство стало прибутковим, виросла рентабельність виробництва.

Технологічний парк "Вуглемаш" (м. Донецьк) налічує 39 учасників, 13 з яких є безпосередніми виконавцями 14 інноваційних проектів.

Загальний обсяг реалізованої на внутрішньому ринку інноваційної продукції технопарком "Вуглемаш" з початку запровадження спеціального режиму складає 15,5 млн грн. При цьому валові доходи від реалізації склали 14,5 млн грн. і перевищують валові витрати (9,8 млн грн.) за інноваційними проектами на 4,7 млн грн.

В тому числі, у 2004 році зазначеним технологічним парком реалізовано на внутрішньому ринку інноваційної продукції на суму 3,1 млн грн. При цьому валові доходи від реалізації склали 4,189 млн грн. і майже дорівнюють валовим витратам (4,224 млн грн.) за інноваційними проектами. Економічна ефективність впровадження цим технопарком проектів є незначною, оскільки виконуються вони не тривалий час.

Підприємствами, що впроваджують інноваційні проекти згідно укладених контрактів з технологічним парком "Вуглемаш", декларуються невеликі прибутки та суми умовно нарахованого податку на прибуток. Найбільшим таким підприємством є ВАТ "Краматорський завод важкого верстатобудування" (м. Краматорськ), яке впроваджує інноваційний проект "Розробка та організація виробництва ряду безцентровоточкарних верстатів під заготівки 6–360 мм високоміцних сталей та сплавів". Сума задекларованої пільги по податку на прибуток зазначеного підприємства складає 1 344,5 тис. грн. з початку впровадження вказаного інноваційного проекту. І хоч це складає 89 відсотків від суми отриманої пільги по податку на прибуток всіма учасниками технологічного парку "Вуглемаш", частка її в загальній сумі пільги, отриманої технопарками в Україні, незначна і складає лише 1,2 відсотка.

З початку запровадження спеціального режиму технологічним парком "Вуглемаш" перераховано до бюджету та державних цільових фондів 1,0 млн грн., в тому числі за 2004 рік – 0,3 млн грн. Отримано податкових

пільг – 3,2 млн грн., в тому числі за 2004 рік – 0,4 млн грн. Слід відмітити, що суми отриманих технопарком пільг з початку дії спеціального режиму у 3,2 рази перевищують суми надходжень до бюджету та державних цільових фондів.

Із 13 зареєстрованих інноваційних та інвестиційних проектів на сьогоднішній день впроваджується 12, з яких по 7-ми задекларовано прибуток та зараховано на спеціальні рахунки умовно нарахованого податку на прибуток на загальну суму 1 511,0 тис. грн. з початку впровадження проектів, в тому числі за 2004 рік – 104,6 тис. грн.

В технологічному парку "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" (м. Київ) налічується 10 учасників, дочірніх та спільних підприємств, 4 з яких є виконавцями трьох інноваційних та інвестиційних проектів, найбільшим з яких є інвестиційний проект "Створення автомобілебудівного комплексу з використанням сенсорних систем контролю технологічних процесів збірки та пофарбування, комп'ютерної і оптичної діагностики", виконавцем якого є ТОВ "Торговий дім "Кримські автомобілі". В результаті впровадження зазначеного проекту підприємство скористалося пільгою з податку на прибуток на суму 2 353,7 тис. грн., що складає майже 96 відсотків від всієї суми даної пільги, отриманої технопарком.

Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції технопарком "Напівпровідникові технології і матеріали, оптоелектроніка та сенсорна техніка" з початку запровадження спеціального режиму складає 208,0 млн грн., в тому числі на внутрішньому ринку – 176,9 млн грн., а на зовнішньому ринку – 31,1 млн грн. При цьому валові доходи від реалізації склали 136,6 млн грн., і перевищують валові витрати (112,7 млн грн.) за інноваційними проектами на 23,9 млн грн. В тому числі, у 2004 році зазначеним технологічним

парком реалізовано інноваційної продукції на суму 26,5 млн грн., з них на внутрішньому ринку – 10,8 млн грн., а на зовнішньому ринку – 15,8 млн грн. При цьому валові доходи від реалізації склали 31,0 млн грн. і перевищують валові витрати (26,0 млн грн.) за інноваційними проектами на 5,0 млн грн.

З початку запровадження спеціального режиму технологічним парком перераховано до бюджету та державних цільових фондів 6,8 млн грн., в тому числі за 2004 рік – 1,0 млн грн. Отримано податкових пільг (за даними моніторингу, проведеного МОН) – 32,5 млн грн., в тому числі за 2004 рік – 3,0 млн грн.

Технологічний парк "Українські інформаційні технології" ("Укрінфотех") (м. Київ) має 23 учасники, з яких тільки 3 є виконавцями трьох інноваційних проектів, початок впровадження яких приходить на кінець 2003 та 2004 рік.

Загальний обсяг реалізованої інноваційної продукції складає 7,7 млн грн. При цьому валові витрати, які становлять 14,1 млн грн., перевищують валові доходи від реалізації, що дорівнюють 10,9 млн грн., тобто виробництво інноваційної продукції в технопарку "Укрінфотех" в цілому є збитковим.

Проте, на одному з підприємств-учасників цього технопарку – ВАТ "НВП "Інтернет технології і електронні комунікації" (м. Чернігів) у 2004 році вже отримано прибуток і задекларовано пільгу з податку на прибуток у сумі 187,4 тис. грн.

До складу технологічного парку "Інститут технічної теплофізики" (м. Київ) входить 12 учасників, з яких тільки один почав впровадження інноваційного проекту, по якому обсяг реалізації складає 1,6 млн грн. Цей проект є прибутковим, по ньому за 2004 рік задекларовано пільгу по податку на прибуток у сумі 35,1 тис. грн. Валові доходи від реалізації інноваційної продукції по даному проекту склали 1,8 млн грн. при валових витратах 1,7 млн грн. Перераховано до бюджету

та державних цільових фондів 78,4 тис. грн.

Технологічний парк "Інтелектуальні інформаційні технології" було створено в 2003 році. До його складу входять 17 учасників. Технопарк поки що має лише один зареєстрований проект, який ще не впроваджується.

Перші три проекти технопарку "Київська політехніка", до складу якого входять 7 учасників, було зареєстровано тільки в кінці 2004 року.

Відповідно до Закону України "Про внесення змін до деяких законів України щодо спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" від 11 травня 2004 р. № 1702-ІУ мають бути зареєстровані ще сім нових технопарків: "Агро-технопарк" (м. Київ), "Еко-Україна" (м. Донецьк), "Наукові і навчальні прилади" (м. Суми), "Текстиль" (м. Херсон), "Ресурси Донбасу" (м. Донецьк), "Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій" (УМБІЦЕНТ) (м. Одеса), "Яворів" (Львівська область, м. Яворів).

Розширення мережі інноваційних структур відповідає євроінтеграційній стратегії України і сприятиме розвитку інноваційної інфраструктури.

Разом з тим, аналіз розвитку технопарків України показує, що, починаючи з 2001 року, спостерігається тенденція до швидкого зростання кількості суб'єктів наукової та науково-технічної діяльності, які поповнюють ряди учасників технологічних парків, їх дочірніх та спільних підприємств і не завжди обґрунтовано користуються спеціальним режимом інвестиційної та інноваційної діяльності.

За результатами запровадженого Міністерством освіти і науки України комплексного моніторингу виконання раніше зареєстрованих інноваційних та інвестиційних проектів технологічних парків Комісією Кабінету Міністрів України з організації діяльності технологічних парків та інноваційних струк-

тур інших типів у 2003–2004 роках було скасовано державну реєстрацію 22-х інноваційних та 4-х інвестиційних проектів та зменшено обсяги виконання 3-х проектів. Це дозволило значно зменшити обсяги наданих раніше податкових та митних пільг.

На даний час Законом України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів" скасовано спеціальний режим технологічних парків, встановлений Законом України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків".

Технологічні парки – єдина в Україні діюча інноваційна структура, яка виконує інноваційні проекти, впроваджує наукоємні розробки, високі технології та забезпечує промисловий випуск конкурентоспроможної на світовому ринку продукції. Припинення виконання ними інноваційних проектів може призвести до зниження конкурентоздатності держави, зниження інноваційної активності, недовіри інвесторів, скорочення робочих місць.

Інноваційна діяльність технопарків відповідає промислово-інвестиційній політиці, визначеній у Програмі Уряду "Назустріч людям", згідно якої передбачається забезпечити розвиток інноваційних структур – технологічних парків, технополісів тощо.

Враховуючи зазначене, доцільно ще раз розглянути питання і зберегти спеціальний режим інноваційної діяльності для ефективних проектів технопарків та тих інноваційних проектів, що мають велике соціальне значення.

Водночас, потребує удосконалення методика, процедура експертизи та затвердження інноваційних проектів.

Доцільною є відміна спеціального режиму для інвестиційних проектів технологічних парків, оскільки аналіз показників цієї діяльності свідчить про незадовільний стан

виконання інвесторами інвестиційних зобов'язань, недотримання графіків внесення інвестицій, прийнятих в інвестиційних проєктах, та, як наслідок, про значне відставання сум фактично отриманих інвестицій від передбачених договорами (контрактами).

Зважаючи на те, що для визначення ефективності роботи технопарків використовуються різні критерії, необхідно розробити методологію визначення ефективності роботи технопарків та інших інноваційних структур.

З метою підвищення ефективності роботи технопарків, розвитку інноваційної інфраструктури, стимулювання наукової та науково-освітньої діяльності доцільно:

- забезпечити диверсифікацію моніторингу виконання зареєстрованих інноваційних та інвестиційних проєктів технопарків, залучивши до нього, відповідно до їх компетенції, ГоловКРУ, ДПА, Мінфін та ДМС;
- скоротити обсяги та терміни виконання проєктів, які мають низьку бюджетну ефективність;
- встановити верхню межу обсягів нових інноваційних проєктів технопарків (не більше 10 млн євро);
- підготувати Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку з метою адаптації її положень до Програми діяльності Уряду "Назустріч людям";
- розробити нормативно-правові акти для функціонування різних моделей технопарків та інших інноваційних структур;
- внести до Закону України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків" зміни, які б передбачали державне субсидю-

вання інноваційних проєктів технопарків на суму фіксованих обсягів сплати податків та митних платежів;

- розробити нову методику розгляду і експертизи інноваційних та інвестиційних проєктів;
- запровадити звітність стосовно завершених інноваційних та інвестиційних проєктів технопарків в частині дотримання попередніх зобов'язань перед бюджетом та контроль за їх виконанням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про Державний бюджет на 2005 рік" та деяких інших законодавчих актів".
2. Закон України. "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків".
3. Гуржій А. М., Гусєв В. О., Гончаренко М. Ф. "Перспективи розвитку системи технологічних парків України". Вісник НАДУ.–2003.№ 4.–С. 139–149.
4. Мусіна Л. А. Впровадження інноваційної моделі структурної перебудови як головної передумови підвищення конкурентоспроможності української економіки. Інформація, аналіз, прогноз – стратегіческие рычаги эффективного государственного управления. Материалы IV Международ. науч.практ. конф. – К.: УкрИНТЭИ, 2004.–С. 3–8.
5. Современные инновационные структуры и коммерциализация науки. Издание 2-е дополненное и переработанное. Под ред. А. А. Мазура. – Харьков. НТК "Институт монокристалов", 2003.–350 с.